

بررسی اصول و روش های تربیتی
از دیدگاه حضرت ابراهیم (ع)

نویسنده: سوده طاهرخانی

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور : طاهرخانی، سوده، ۱۳۶۳ -
بررسی اصول و روش‌های تربیتی از دیدگاه
حضرت ابراهیم (ع)/نویسنده سوده طاهرخانی.
مشخصات نشر : تهران: شاپرک سرخ، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری : ۱۵۸ ص.
شابک : ۱۳۵۰۰۰ ریال ۷-۱۶-۸۴۳۵-۶۰۰-۹۷۸:
وضعیت فهرست : فیا
نویسی
یادداشت : کتابنامه: ص. ۱۵۳.
موضوع : ابراهیم، پیامبر -- دیدگاه درباره تربیت اخلاقی
رده بندی کنگره : ۱۳۹۵ ب۴ط۲۸/ب۲
رده بندی دیویی : ۱۵۶/۲۹۷
شماره کتابشناسی : ۴۲۵۴۶۷۳ :
ملی

عنوان: بررسی اصول و روش های تربیتی از دیدگاه حضرت ابراهیم (ع)

نویسنده : سوده طاهرخانی

نوبت چاپ: اول بهار ۱۳۹۵

ناشر : شاپرک سرخ

چاپ و صحافی: شاپرک

شمارگان : ۱۰۰۰

قیمت : ۱۳۵۰۰ تومان

شماره شابک: ۷-۱۶-۸۴۳۵-۶۰۰-۹۷۸

انتشارات شاپرک سرخ: تهران، میدان انقلاب اسلامی، ابتدای خیابان آزادی، کوچه

شهید جنتی، پلاک ۲۴ واحد ۱

۰۹۱۲-۲۱۴۴۶۰۰

۰۲۱-۶۶۹۳۳۷۴۶

www.shaparac.com

پیشگفتار

تاریخ بشر گونه های متفاوتی از پرستش غیر خداوند را بارها تجربه کرده که بت پرستی از شایع ترین آن هاست و پرستش ستارگان، ماه، خورشید، و... در مرحله بعد قرار دارد. اما جهان گیر شدن شرک و متروک ماندن دین توحیدی در همه ی زمین، پدیده ای کمیاب بوده که آن را فقط در دو مقطع از تاریخ زندگی آدمیان به یاد داریم: نخستین بار در زمان نوح پیامبر (ع) بود. کوشش آن پیامبر بزرگ برای پایان دادن به بت پرستی به جایی نرسید و در نهایت با طوفان سهمگینی که همه مناطق سکون جهان را در بر گرفت آدمیان نابود شدند و فقط گروه اندکی که به نوح (ع) ایمان آورده به کشتی درآمدند، رهایی یافتند که آنان نیای انسان های امروز به شمار می آیند.

حدود ۲۵۰۰ سال پیش از هجرت بار دیگر شرک جهان گیر شد و این بار افزون بر پرستش بت های محسوس و نامحسوس، برای نخستین بار جامعه بشری با پدیده ی ادعای خدایی از سوی پادشاهان رو به رو شد و یکی از پادشاهان بابل ربوبیت خود را به طور رسمی اعلام کرد.

شیرینی خدایی بر آدمیان در کام این پادشاه، دوامی نیاورد، زیرا ظمور ابراهیم (ع) و حوادثی که در نتیجه ی آن رخ داد، نه تنها افسانه ی خدایی پادشاهان، بلکه پایه های همه مکاتب متنوع شرک را به لرزه درآورد و بار دیگر پس از سالیان دراز، نسیم معطر توحید، جان آدمیان را نوازش داد.

حضرت ابراهیم (ع) پیامبر بزرگی است که با طلوع جاودانه خود، توحید و یکتاپرستی را گسترش داد و شرک و بت پرستی را رو به افول نهاد. زندگانی او پر از

نکته های درس آموز و تربیتی است که هر انسانی را به آگاهی و بیداری فرا می خواند و مسیر ایمان را نور باران می کند.

در این نوشته سعی شده است تا سیمای شخصیت ابراهیم (ع) آن گونه که آیات قرآن کریم در روایات پیامبر و اهل بیت (ع) ترسیم می کند، در حد توان به گونه ای کامل و با در نظر گرفتن همه ابعاد شخصیت این پیامبر عظیم الشان ارائه گردد.

اثر حاضر کتابی است جامع درباره حیات معنوی و زندگی حضرت ابراهیم (ع) و تبیین اصل تربیتی آن بزرگوار که با استفاده از کهن ترین منابع و با محوریت قرآن نگاشته شده است. در نصوص رخدادهای زندگی حضرت، سعی شده در حد امکان از طریق قرائن و سوا... و تأخر زمانی این رخدادهای تعیین و در چینش مطالب، این ترتیب رعایت گردد و ستمسانه به پیشگاه کبریایی پروردگار مهربان سجده می گذاریم که پروردگارا! به نظر رحمت خود ما را مورد رحمت قرار بده تا این نوشته بتواند اشتیاق شیفتگان خلقت را به گونه ای شایسته پاسخ دهد و تو خود از زبان ابراهیم به ما آموختی که نومییدی از رحمت هم می ایست.

وَمَنْ يَقْنَطْ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ. (سوره حجر، آیه ۵۶)

فهرست

صفحه	عنوان
۷	پیشگفتار
۱۳	مقدمه
۱۹	فصل اول: کلیات «زندگینامه حضرت ابراهیم (ع)»
۲۰	مقدمه
۲۲	تولد ابراهیم
۳۲	ابراهیم در عهد عتیق
۳۲	ابراهیم به روایت عهد قدیم
۳۷	ابراهیم در عهد جدید
۳۹	صفات و ویژگی های حضرت ابراهیم (ع)
۴۱	نکاتی درباره مطالب مربوط به ابراهیم (ع) در عهدین
۴۱	تفاوت عهدین با قرآن کریم در ارائه تاریخ ابراهیم (ع)
۴۳	مقایسه مطالب عهدین با منابع اسلامی در ارتباط با ابراهیم (ع)
۴۳	واژه ابراهیم
۴۶	نسب ابراهیم (ع)
۴۷	تاریخ تولد ابراهیم (ع)
۵۰	محل تولد ابراهیم (ع)
۵۳	ساره همسر ابراهیم (ع)
۵۴	توضیحی درباره ماجرای ساره با ابی مالک و فرعون مصر
۵۶	همسران و فرزندان ابراهیم (ع) پس از درگذشت ساره
۵۸	مدت عمر ابراهیم
۵۹	تأکید تورات بر مسئله وراثت سرزمین کنعان
۶۰	داستان زنده کردن مردگان از سوی ابراهیم (ع) در تورات
۶۱	اهداف و زمینه های هجرت ابراهیم (ع)
۶۳	ماجرای میهمانی فرشتگان در تورات

۶۳	جنگ ابراهیم برای نجات لوط از اسارت
۶۳	سکوت تورات درباره آیین ابراهیم (ع)
۶۵	فصل دوم: اصول تعلیم و تربیت در داستان حضرت ابراهیم (ع)
۶۶	مقدمه
۷۰	معرفی اصول تعلیم و تربیت
۷۰	اصل اول: تعلیم و تربیت پذیری انسان
۷۱	اصل دوم: اصل رابطه میان آموزش جسمانی و پرورش روحانی
۷۱	اصل سوم: کرامت و شرافت انسان
۷۲	اصل چهارم: مدیریت
۷۴	اصل پنجم: وجود تنوعات های فردی و گروهی
۷۵	اصل ششم: تشویق و تنبیه
۷۷	نگاهی به شیوه امر به معروف و نهی از منکر در جامعه
۷۸	مخالفت آزر با حضرت ابراهیم (ع)
۷۹	تهدید به مرگ
۷۹	دستور به دور شدن
۸۰	گفتار دور از ادب
۸۱	واکنش حضرت ابراهیم (ع) نسبت به آزر
۸۱	ادب مضاعف در دعوت و ارشاد
۸۱	تودیع
۸۲	احسان و امنیت
۸۳	طلب استغفار
۸۳	وفای به عهد
۸۵	زمان تبری حضرت ابراهیم (ع) نسبت به آزر
۸۵	زمان تبری از نظر روایات شیعه
۸۷	زمان تبری در روایات اهل سنت
۸۷	زمان مرگ آزر
۸۹	در قیامت
۸۹	مخالفت بت پرستان با حضرت ابراهیم (ع)

۹۰	انکار حقیقت
۹۱	مناظره با حضرت ابراهیم (ع)
۹۲	شیوه های تربیتی حضرت ابراهیم (ع) در مقابل بت پرستان
۹۲	اشاره به وضوح توحید و یگانگی
۹۳	معرفی هدایت یافتگان
۹۴	مخالفت نمرود با حضرت ابراهیم (ع)
۹۵	برخوردهای حضرت ابراهیم (ع) در مقابل نمرود
۹۵	مبارزه طلبی با نمرود
۹۶	انتقال

۹۹	فصل سوم: ابراهیم (ع) در تقابل با قوم، آزر، نمرود
۱۰۰	عناصر درگیر با ابراهیم (ع)
۱۰۰	عنصر اول: آزر
۱۰۰	اقتدار اجتماعی، سیاسی و مذهبی آزر
۱۰۱	حساسیت شدید آزر به ابراهیم
۱۰۲	آغاز تنش میان ابراهیم و آزر
۱۰۴	پیوند خویشاوندی آزر و ابراهیم
۱۰۵	دعوت آزر به توحید
۱۰۸	واکنش های ابراهیم (ع) در برابر آزر فصلی منحصر به فرد در کتاب نوح
۱۱۲	عنصر دوم: پادشاه معاصر ابراهیم (ع)
۱۱۳	ویژگی های نمرود
۱۱۵	احتجاج مغالطه آمیز پادشاه با ابراهیم (ع)
۱۲۲	عنصر سوم: قوم ابراهیم (ع)
۱۲۲	ویژگی های قوم ابراهیم (ع)
۱۲۲	پیشرفت در تمدن مادی، انحطاط در ابعاد معرفتی
۱۲۳	تعصب قومی، پافشاری بر شعارهای ملی
۱۲۴	رواج علم نجوم
۱۲۵	اقتدار و استبداد حاکمان
۱۲۵	شرک

- استدلال های ابراهیم (ع) بر ضد مشرکان ۱۳۰
- استدلال های ابراهیم (ع) بر توحید و نفی بت پرستی ۱۳۰
- بی اثر بودن عبادت بت ها ۱۳۰
- لزوم پرهیز از شرک به دلیل پی آمدهای شوم آن در آخرت ۱۳۲
- ابطال شرک با توجه به فقدان دلیل بر تفویض ربوبیت به دیگران از سوی خالق متعال ۱۳۳
- استدلال بر ربوبیت خداوند و نفی آن از غیر خداوند با استناد بر انفکاک ناپذیری از تدبیر ۱۳۴
- احتجاج ابراهیم (ع) در آیه ۱۷ عنکبوت ۱۳۵
- احتجاج ابراهیم (ع) در آیات ۸۲ تا ۸۵ صافات ۱۳۶
- عامل اصیل قوم ابراهیم بر بت پرستی ۱۳۷
- سرنوشت زرود و قوم ابراهیم (ع) ۱۴۲
- احتجاج تهدیدآمیز قوم ابراهیم (ع) در برابر حضرت ۱۴۴
- پاسخ های ابراهیم (ع) به احتجاج قوم ۱۴۴
- پاسخ بهانه جویان یهودی بر پرستان به ابراهیم (ع) در توجیه بت پرستی ۱۵۲
- سخن پایانی: ۱۵۳
- منابع و مآخذ: ۱۵۷

ضرورت بیش از حد پرداختن به این مجموعه و تحریف زدایی از آن به وسیله اسلام با توجه به مسئله ختم نبوت ناگفته آشکار است. در این زمینه، شخصیت ابراهیم (ع)، آموزش ها و سیره ی عملی حضرت یکی از محورهای اصلی است که در قرآن کریم و سخنان پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) به گونه ای ممتاز به آن توجه شده است.

ابراهیم (ع) در فرهنگ اسلام یک شخصیت بنیان گذار است که آموزه ها، سنت ها و سیره اش پذیرفته شده و بر آن تأکید گردیده تا آن جا که همه آدمیان به پیروی افراد خوانده شده از قرآن کریم گرایش به آیین ابراهیم را معیاری برای سنجش خردمندی انسان معرفی کرده است. نتیجه این اهتمام عظیم به شخصیت ابراهیم (ع) به طور طبیعی هر مسلمانی را به آشنایی با او مشتاق می سازد و پس از آشنایی با آن حضرت در پرتو ترسیم قرآن و آموزش های پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) بی تردید این اشتیاق جای خود را به شیفتگی به او خواهد داد.

هدف اصلی کتاب بررسی اصول و روش های تربیتی حضرت ابراهیم (ع) با تأکید بر فعالیت های تربیتی آن حضرت که با توجه به شرایط خاص آن دوره، آن صورت پذیرفته می باشد. اهداف دیگر عبارت از:

۱. بررسی اصول و روش های تربیتی از دیدگاه حضرت ابراهیم (ع)

۲. مطابقت اصول و روش های تربیتی با زمان معاصر

۳. استفاده از اصول و روش های تربیتی به منظور نیل به اهداف انسانی

خداوند متعال به همراه رسول گرامیش حضرت محمد قرآن کریم، کتاب هدایت را برای تربیت خلق فرستاد تا بشر با بهره گیری از آن در نعمت الهی در مسیر حق و کمال گام بردارد. قرآن کریم ضمن بیان قوانین و احکام اسلامی به شیوه های گوناگون به تربیت مخاطبان خود پرداخته است.

خداوند بزرگ در قالب شیواترین کلام، سرگذشت اقوام پیشین را در قرآن کریم بیان کرده است و به این وسیله به آسوه پردازی، پرداخته تا خوانندگان و شنوندگان این قصص، اندر آن ها عبرت گیرند و آنچه را که موجب سعادتشان می شود بکار گیرند و از آنچه سبب گمراهی و ضلالتشان می شود دوری گزینند.

در میان داستان های قرآن داستان انبیا پیشین به خصوص داستان پیامبران اولوالعزم و نحوه سلوک آنان، مشرکان جلوه ای خاص دارد و همین امر سبب شده که مفسران و علماء علوم قرآنی به آن ها توجه ویژه ای داشته باشند ولی در عین حال آن گونه که شایسته است به آن ها پرداخته نشده و حتی در بعضی مواقع از حد یک داستان پراکنده در تفاسیر فراتر نرفته و به بیان گوناگون آن توجه نشده است. حال آنکه شناخت زوایای آموزنده زندگی و حیات عبرت انگیز انبیا و اولیای الهی از مهمترین وظایف دانش پژوهان است. تبیین شخصیت رسولان الهی به عنوان منادیان راه حق و داعیان به حق و مربیان و معلمان نمونه که تمام تلاششان تعلیم و تربیت انسان ها بوده و شیوه ی مواجهه آنان با مخاطبانشان می تواند راهگشای کسانی که در عصر کنونی در وادی تعلیم و تربیت قدم گذاشته اند قرار گیرد.

در میان قصص انبیاء در قرآن کریم به برخی از آنان توجه ویژه ای شده و نسبت به دیگران با تفصیل بیشتری بیان شده اند از جمله از حضرت ابراهیم ۶۹ بار در ۲۵

سوره قرآن سخن به میان آمده است که بعد از حضرت محمد (ص) و حضرت موسی (ع) بیشترین مورد استعمال را دارا می باشد. اما با گذشت ۱۴ قرن از نزول قرآن کریم داستان ایشان در قرآن از حد یک داستان فراتر نرفته است و از سوی دیگر از ایشان در مجامع مختلف با عنوان ابراهیم بت شکن یاد می شود و صفت مذکور بیش از حد بزرگ نمایی شده است به گونه ای که این سؤال پیش می آید که ایشان در مسیر هدایت و تربیت مخاطبانش کدام یک از اصول و روش های دیگر تربیتی را مورد استفاده قرار دادند؟

با توجه به آنچه بیان شد و اینکه در نظام تعلیم و تربیت شناخت الگوها و بررسی و معرفی اصول و روش های هدایت آنان و همچنین نقد و آسیب شناسی روش های آن بزرگواران در زمان کنونی با توجه به یافته های علمی نظیر یافته های روان شناسان تربیتی و متخصصان تعلیم و تربیت از اهمیت فراوانی برخوردار است، بر آن شدم با نگاهی نو با رویکرد تربیتی به شناسایی حضرت ابراهیم (ع) در قرآن بپردازم تا بتوانم با الگو برداری از شیوه های تربیتی آن حضرت، چالش های تربیتی عصر کنونی را سامان بخشم.

در تهیه کتاب حاضر مشکلترین وجه، کمبود منابع معتبر بوده است زیرا منابعی که علاوه بر بیان حوادث زندگانی حضرت ابراهیم (ع) به تبیین صفات اخلاقی ایشان و همچنین بررسی روش های تربیتی آن بزرگوار بپردازد، کمتر وجود دارد. با اینحال می توان از کتاب طلوع جاودان، پژوهشی درباره ی زندگانی حضرت ابراهیم (ع) اثر درخشان محمد صالحی منش نام برد که دربردارنده حوادث زندگی حضرت

بوده است و می توان با تکیه بر مطالب این کتاب چارچوب کلی زندگی ایشان را ترسیم نمود.

در منابع تاریخی شیعه، زندگی امامان با دقت بیشتری مورد بررسی قرار گرفته است در این زمینه می توان از کوشش شیخ مفید نیز نام برد.

همچنین در سال های اخیر کتاب ها و مقالات و پایان نامه های متعددی در این باره نگاشته شده است که مقبولیت علمی در خور توجهی نیز دارا می باشد. همانند های علمی که صورت می گیرد نیز یکی دیگر از مواردی می باشد که می توان با عنایت به آن مطالب جامعی را از آن استخراج نمود.

جهت آشنایی خواننده محترم به دو نمونه از پایان نامه های مرتبط اشاره می گردد:

عنوان پایان نامه: بررسی نشانه ها و روش های تربیتی مربوط به زندگی حضرت ابراهیم (ع) و حضرت موسی (ع) در قرآن کریم که توسط خانم پروین پور معراج در دانشگاه قم به رشته تحریر درآمده است و حکید، ی آن از این قرار می باشد:

تعلیم و تربیت به عنوان یک دانش و فن تخصصی که می تواند نقش بسزایی در پیشرفت توسعه و تحول جامعه و افراد آن داشته باشد، همواره مورد توجه جوامع مختلف بوده است؛ بدیهی است در جامعه اسلامی ما، اهداف، برنامه ها و شیوه های تربیتی باید متناسب با اهداف و برنامه های اسلامی، الهی باشد. برای شناخت تعلیم و تربیت اسلامی و اجرای آن، باید در منابع اسلامی بخصوص قرآن کریم و سیره انبیاء الهی تأمل و مطالعه دقیق صورت گیرد، در قرآن کریم، قصص انبیاء عظیم الشان بخش گسترده ای از آیات را تشکیل می دهد که دربرگیرنده مفاهیم و رهنمودهای

تربیتی بسیاری می باشد. در میان این قصص زندگی حضرت ابراهیم (ع) و حضرت موسی (ع) انتخاب گردید. زیرا قرآن کریم اهمیت زیادی به قصص این دو پیامبر الهی داده و در سوره های مختلف از آن ها یاد نموده است. آنان از پیامبران اولوالعزم بوده و شریعت گسترده ای داشته اند و علاوه بر این، مشترکات و مختصات در سیره آن ها وجود دارد که دلیل انتخاب ما به عنوان منبع تحقیق در زمینه مسائل تربیتی بوده است. بنابراین هدف این تحقیق، دستیابی و تبیین بیشتر نکات و نشانه های تربیتی در زندگی حضرت ابراهیم (ع) و حضرت موسی (ع) می باشد. پس از بررسی زندگی آن ها روش های تربیتی جندی بدست آمد که مواردی از آن در ذیل ذکر می شود:

ملایمت در جریان تربیت، برتری فکری مربی، بیدارسازی فطری، قلب سلیم، استقامت، اعتلا به درجه یقین، علم، بردباری، آینده نگری، توکل، شرح صدر، رسایی سخن و غیره.

همچنین کار بسیار درخشان آقای سید محمد دلبری با عنوان: تحلیل داستان دعوت حضرت ابراهیم (ع) در قرآن کریم با رویکرد تربیتی در دانشگاه امام صادق (ع). که خطوط کلی دعوت ایشان را به رشته تحریر در آورده است. پایان نامه بعدی با عنوان حضرت ابراهیم (ع) در قرآن و عهدین که توسط آقای حمیدرضا نجفی در سال ۱۳۸۱ در دانشگاه قم کار شده، نیز یکی دیگر از تحقیق هایی می باشد که در این خصوص صورت گرفته است. این پایان نامه، تحت عنوان شخصیت حضرت ابراهیم (ع) در قرآن و عهدین بر آنست که مقایسه ای تطبیقی بین قرآن و عهدین، صورت دهد. لذا نگارنده، شخصیت حضرت ابراهیم (ع) را در قالب یک مقدمه و چهارده فصل، به ترتیب: نام ابراهیم (ع)، اوصاف حضرت ابراهیم (ع)، تبار، زمان ولادت و زادگاه، آیین و

شریعت حضرت ابراهیم (ع)، چگونگی ولادت و زادگاه، این و شریعت حضرت ابراهیم (ع)، چگونگی ولادت حضرت اسماعیل، ذبیح اسماعیل یا اسحاق، چگونگی قربانی فرزند، احتجاجات و مناظرات حضرت ابراهیم (ع)، احیای مردگان، هجرت، بنیان گذاری کعبه و مقام امامت حضرت ابراهیم (ع) مورد بررسی و تحلیل قرار داده است. در ادامه از پایان نامه سرکار خانم زینب رشتی با عنوان شخصیت توحیدی حضرت ابراهیم (ع) و حضرت موسی (ع) در قرآن کریم که در سال ۱۳۸۹ در دانشگاه معارف قرآنی اصفهان از نام پذیرفته، نام برد. همچنین از کار خانم منیژه عزیزی با عنوان سیمای حضرت ابراهیم در قرآن و عهدین که در سال ۱۳۸۹ در دانشگاه آزاد فسا می توان نام برد. تمامی موارد ذکر شده در راستای این تحقیق، کمکی بود تا شخصیت توحیدی و عظیم الشان این پیامبر بزرگ، بهتر تبیین گردد.

سؤال های اصلی این کتاب عبارتند از:

۱. حضرت ابراهیم (ع) در امر دعوت چه اصول تربیتی را مورد استفاده قرار داده اند؟
۲. روش های تربیتی که حضرت ابراهیم (ع) در دعوت استفاده نموده اند چه بوده است؟
۳. کدامیک از ویژگی های شخصیتی حضرت ابراهیم (ع) در شوه های دعوت ایشان بیشترین نمود را دارد؟